

ПРИДЈЕВСКЕ ТВОРЕНИЦЕ У ВИШЕЧЛАНИМ ТЕРМИНИМА*

ЕУГЕНИЈА БАРИЋ и МАРКО ЛУКЕНДА

Завод за језик, ИФФ, Загреб

УДК 808.61/62—555

Изворни научни рад

1. Термини често имају вишечлани састав. Због економичности у изражавању добро је тај вишечлани састав максимално скратити. То се постиже преобликом појединих дијелова тог састава у твореницу. Ми ћемо проматрати како се то остварује преобликом у придјевску твореницу.

2. Придјевске творенице чине велик дио творбеног богатства хрватског или српског језика. Настају на више творбених начина: суфиксалном творбом (*струја* — *струјни*), префиксалном творбом (*тежак* — *полутежак*), префикасно-суфиксалном творбом (*без дрва* — *бездрвни*), слагањем (*дрвни* и *индустријски* — *дрвно-индустријски*), сложено-суфиксалном творбом (*високи напон* — *високонапонски*), срастањем (*високо квалифициран* — *висококвалифициран*), срачичко-суфиксалном творбом (*више намјена* — *вишенамјенски*). Међу творбеним придјевским категоријама најплоднија је суфиксална творба.

3. У вишечланом термину једна је ријеч темељна а друге су њезине одреднице. Управо према тим одредницама вишечлане термине можемо разврстати у двије основне скупине:

а) у скупину у којој је одредница темељне ријечи једна ријеч, дакле једночлана је, нпр. *пећи* у *врата пећи* и

б) у скупину у којој је одредница темељне ријечи вишечлана, односно састоји се од више ријечи, нпр. *високог тлака* у *котао високог тлака*, *на плин*, у *штедњак на плин*.

* Реферат на XI конгресу славиџа (Сарајево, октобар 1985).

4. У овом раду желимо истражити могућности преоблике одреднице темељне ријечи у вишечланом термину у придјевску твореницу и утврдити ограничења која се притом јављају.

5. Грађа је прикупљена углавном из *Техничког рјечника* В. Дапца¹ (кратица: Д), који није нормативан термилошки рјечник него само грађа за такав рјечник, из југославенских стандарда (кратица: ЈУС) и из рјечника *Климатизацијска и расхладна техника*² (кратица: КРТ), а надопуњена је успутним биљежењем термина (без кратице).

6. Једночлана одредница темељне ријечи најчешће је у генитиву. У већини случајева потврђен је генитив јединине: филтар³ *цијев* (ЈУС), боца *плина*, бацач *снијега* (КРТ), цјевовод *кондензатора* (ЈУС), врата *пећи* (ЈУС), глава *цилиндра* (Д), бушило *папира* (ЈУС), грло *боце* (Д), лежај *осовине* (Д), механизам *сата* (ЈУС), бирач *програма* (Д), детектор *лажи* (Д), држало *сјекуре* (Д), гријало *воде* (Д), хладило *плина* (Д), хладњак *генератора* (Д), изолатор *механизма* (Д), капа *гlačала* (Д), мотор *дизалице* (Д), појачало *напона* (Д), поклопац *кутије* (Д), чаша *воде*... Тек ријетко долази генитив множине: анализатор *брзина* (Д) уз бројило *брзине* (ЈУС), бушило *картица* (Д) уз бушило *траке* (Д).

6.1. У наведеним синтагамама можемо запазити ова значења генитива:

— генитив посвојни: филтар *цијев*, цјевовод *кондензатора*, врата *пећи*, глава *цилиндра*, грло *боце*, лежај *осовине*, механизам *сата*, држало *сјекуре*, хладњак *генератора*, капа *гlačала*, мотор *дизалице*, поклопац *кутије*

— генитив партитивни: боца *плина*, чаша *воде*, кутија *кекса*, вагон *жита*

-- генитив објекта: бацач *снијега*, бушило *папира*, бирач *програма*, детектор *лажи*, гријало *воде*, хладило *плина*, изолатор *механизма*.

6.1.1. Од наведених примјера с генитивом посвојним с придјевском су твореницом уобичајени термини *врата пећи*, дакле *пећна врата* као и *пећна опека*, *пећна склопка*, *пећни kotaо* и *механизам сата*, дакле *сатни механизам*, као и *сатна казала* (све Д).

6.1.2. У терминима *филтар цијев*, *цјевовод кондензатора*, *глава цилиндра*, *капа гlačала*, *лежај осовине*, *држало сјекуре*, *хладњак*

¹ В. Дабац, *Технички рјечник*, 2. дио, хрватско-српско-њемачки, Техничка књига, Загреб 1970.

² *Климатизацијска и расхладна техника*, енглески — њемачки — француски — руски — хрватски, Библиотека техничких рјечника, Техничка књига, Загреб 1983.

³ Овај је лик правилнији од лика *филтер* који заправо има Дабац. У вези с тим види и чланак Д. Малић, *Именице с несуфиксалним завршетком -ар*, Филологија, бр. 12, Загреб 1984, стр. 27—103, посебно стр. 45.

генератора генитиви посесивни могли би се преобликовати у придјев (*цијевни* → *цијевни*, *кондензатора* → *кондензаторски*, *цилиндра* → *цилиндарски*, *осовине* → *осовински*, *сјекуре* → *сјекирни* аналогно терминима с придјевом мотивираним истим одредницама: *цијевни* огранак ← *огранак цијевни*, *кондензаторска* склопка ← *склопка кондензатора*, *осовинска* плочица ← *плочица осовине*, *сјекирна* држалица ← *држалица сјекире*, *генераторско* гротло ← *гротло генератора* (све Д). (Коначно, и сам Дабац већ има лежај *осовине* или *осовински*, *држало сјекире* или *сјекирно*.) Такођер би се могло рећи *цилиндарска* глава умјесто *глава цилиндра*, *гачална*⁴ капа умјесто *капа гачала*, *дизалични* мотор умјесто *мотор дизалице*, али остаје *поклопац кутије*, *грло боце*.

6.2. Придјевске творенице немају значење партитивности; зато се генитив партитивни: *вагон жита*, *боца плина*, *боца вина*, *чаша воде*, *кутија кекса*, *кутија шибица*... не може преобликовати у придјев.⁵

6.3. Запрека за преоблику у придјев може бити и градивна именица у генитиву. Тако термине с генитивом објекта: *бацач снџега*, *бушило папира* не можемо преобликовати у термине с придјевом: *снџежни бацач* односно *папирно бушило* јер бисмо добили посве друго значење. Ново бисмо значење добили и при преоблици термина *детектор лажи*, *гријало воде* и *хладило плина*. *Лажни детектор* био би 'криви детектор', а *водено гријало* односно *плинско хладило* значили би заправо 'гријало на воду' и 'хладило на плин'. Измијенила би се синтакса тих одредница. Умјесто објектног генитива имали бисмо атрибутивни генитив.

6.4. Гласовно ограничење опћа је појава у творби нових ријечи. Сусрећемо га и када је одредница темељне ријечи у генитиву. Тако генитив *механизма* у термину *изолатор механизма* не можемо преобликовати у придјев.

7. Уз генитив као једночлана одредница темељне ријечи може доћи и инструментал, нпр. *изолација папиром*, *тракама*, *заљевном смолом*, *зраком*. Ријеч је заправо о инструменталу објекта којим се чува рекција глагола, овдје глагола *изолирати* (изолирати чиме). Преоблика је могућа, нпр. *изолација зраком* → *зрачна изолација* (Д), ако нема већ споменутих ограничења.

8. Међу вишечланим одредницама честе су приједложне синтагме: *папир за брушење* (ЈУС), *грло с навојем* (Д), *уље од репице* (Д), *филм у боји* (ЈУС), *убрзање код покретања* (Д), *okus по клору* (ЈУС), *магла при тлу* (Д), *размак између редака* (ЈУС), *опскрба из далековода* (Д), *погрешка због трења* (Д), *плин без ми-*

⁴ Усп. и придјев *рачунални* у чланку М. Михаљевић, *О терминологијском низу: лексем — ријеч — термин — назив — име — знак — израз*, Језик, год. 32, бр. 2, Запреб 1984, стр. 59.

⁵ Јер је значењем већ придјев, како то у свом истраживању закључује М. Пети.

риса (КРТ), испитивање под тлаком (ЈУС), отпор према води (ЈУС), круг око Мјесеца (Д), проток кроз дубину (ЈУС), знаност о човјеку (ЈУС).

Заправо можемо говорити о приједложним и бесприједложним синтагмама у вишечланим терминима.

9. У вишечланим одредницама темељне ријечи често већ имамо придјевску твореницу, нпр. *хармонички у анализатор хармоничких валова*, *погонски у бројило погонских сати* (ЈУС), *бушен у читало бушене траке* (ЈУС), *отклонски у генератор отклонског напона* (ЈУС), *затезни у изолатор затезне жице* (ЈУС), па такве примјере нећемо узимати у обзир. Заправо је у њима већ извршен процес који проматрамо. Занимају нас, према томе, само вишечлане одреднице с лексичким ријечима, нпр. *генератор високог напона, когао високог тлака* који се могу преобликовати у термин с придјевском сложеницом, дакле *високонапонски генератор, високотлачни когао*.

9.1. Такве вишечлане одреднице темељне ријечи у термину лако се преобликују у придјев, што доказују бројни термини с придјевском сложеницом. У првом дијелу тих сложеница може бити основа придјева *висок* (високофреквенцијски импулс, високотлачни плин, високонапонски апарат...), *танак* (танкослојни испаривач...), *низак* (нисконапонски кабел, нискокалорични плин, нискотлачна електрана...), *узак* (ускотрачни колосијек, ускофилмска камера, ускомлазна свјетлијка...), *исти* (истосмјерна струја, истострани трокут, истовремени наступ...), *цијел* (цјелобројни намот, цјелокожни увез, цјелокупни распоред, цјелолатнени увез...), (све Д), *дуг* (дуговално подручје, Д; дуговјечна твар, ЈУС), *ситан* (ситнокомадни лед, ЈУС).

9.2. У првом дијелу придјевске сложенице у вишечланом термину често налазимо бројну основу: *једнобојни тисак, једнодијелни замашњак, двофазна мрежа, двојезично издање, трокомпонентна слитина, тролинијски регистратор, трокримли ормар, четверослојна диода, четверосмјерни пипац, петогодишњи план, петерожилни кабел, шестобојни регистратор, шесторовентилни исправљач, седмостепено склапање...* (све Д). Бројеви од пет даље јављају се у таквим придјевима у двије основе, краћој и дужиој *пет-* и *петер-*, *шест-* и *шестер-*, *седм-* и *седмер-*, *осм-* и *осмер-* итд.

9.3. Чини се да би могуће утврдити расподјелу тих основа. На примјер уобичајенија је краћа основа уз именице које означају неко временско раздобље, неку временску мјеру: сат, дан, тједан, мјесец, година, стољеће: *петосатни застој, осмодневни излет, седмотједни течај, десетомјесечно дијете, седмогодишња дјевојчица, петостољетна традиција*. Уз друге именице, односно уз двосложни други дио могуће су обе основе, иако је, чини се, чешћа основа на *-ер*, чему је, највјероватније, разлог једина могућа основа броја четири у придјевским сложеницама: *четверослојна диода, четверогодишњи дјечак*.

10. По честоти с таквим се терминима могу изједначити термини у којима налазимо придјевске сраслице с прилозима *мало, много, пуно, више, високо, дуго* у првом дијелу, нпр. *малоуљна склопка, многожилни кабел, пуновални исправљач, вишефазна струја, високобогаћено гориво...*, *дуготрајна акумулација...* (све Д).

11. Као већ готове придјевске творенице у вишечланом термину чешће можемо наћи и префиксални придјев са значењем, 'напола, дјеломично, непотпуно' оно што је у основи исходног придјева у овој творби. То су придјеви с префиксом *полу-*, потврђени у овим терминима: *полуаксијална лопатица, полуаутоматска (телефонска) централа, полудебела линија, полудебело писмо, полудубинска терапија, полудуплексни пријенос, полудуплексни систем, полуконтинуирана пруга, полукожни увез, полукружна стереотипија, полукугласти рефлектор, полулогаритамски милиметарски папир, полумасни угљен, полумасно писмо, полукругла глава, полуплатнени увез, полупомични досјед, полупортална дизалица, полуповодливи досјед, полупропусна мембрана, полупрстенасти вод, полурефлекторна свјетиљка, полусамостално избијање, полусатна вриједност, полусатно мјерење, полусјајни папир, полусмирени челик, полусухо или мјешовито трење, полутврђа жица, полуукрштени ремен, полуупусна глава, полувални исправљач, полуватна жаруља, полувезани угљични диоксид, полувисока изведба, полуводичка диода, полуводичка електрода, полузатворени осигурач* (све Д).

12. Међу приједложним синтамама у вишечланом термину имамо генитивне, акузативне, локативне и инструменталне синтагме.

13. Уз генитив најчешће сусрећемо приједлог *од*, иако долазе и други приједлози: *код, без, из, између, због, изван, против...*

13.1. Генитивне синтагме с приједлогом *од* можемо преобликовати у придјев кад је ријеч о генитиву материје, нпр. *врца од свиле* → *свилена врца* (ЈУС), *кров од сламе* → *сламнати кров* (Д) односно *папир од сламе* → *сламни папир* (Д), уз нека ограничења, у првом реду гласовна, *кућа од цигле* (ЈУС), па и *филтар од тканине* (Д)...

Преоблика се проводи и кад је ријеч о генитиву припадања, нпр. *врата од кухиње* → *кухињска врата* (ЈУС), али није особито проширена јер се чешће употребљава *прозор од купаонице* него *купаонички прозор* и остаје: *кључ од ормара, нога од стола, сјеме од мркве*.

При овој преоблици добива се суфиксални придјев.

14. По честоти иза приједлога *од* уз генитив би ишли приједлози *код, без, изван* и *против*.

14.1. Приједлог *код* у савременом језику проширио је своје значење на рачун приједлога *при*: *густоћа код витлања, губитак код оптерећења, лук код земљоспоја, погон код незгоде, положај код разговора, тлак код експанзије* (Д). Будући да је ријеч о терминима, мислимо да би у тим случајевима било боље употријебити приједлог *при*: *густоћа при витлању, губитак при оптерећењу, лук*

при земљоспоју, погон при незгоди, тлак при експанзији јер већ имамо све потврде с приједлогом *при*: *чврстоћа при раскиду*, *губитак при уклапању*, *рад при убрзању* (све Д). Томе у прилог иде и значење тих приједложних синтагми које је блиско временском значењу, нпр. *губитак код оптерећења* заправо је *губитак за вријеме оптерећења* односно *приликом оптерећења*.⁶

14. 2. И генитивне синтагме с приједлогом без углавном је могуће преобликовати у придјев *стање без струје* (Д) → *беструјно стање*, *стање без улаза* (ЈУС) → *безулазно стање*, али *стање без прашине* (Д), *комора без стијенки* (ЈУС). Притом добивамо префиксално-суфиксалне придјеве какве већ имамо потврђене у бројним терминима: *безбучни трансформатор* (← трансформатор који ради без бучке), *бездрвени папир* (← папир без дрва). Такви су и придјевы у терминима *безбатеријски телефон*, *безизворни ток*, *безнапонска станка*, *безуљна склопка*, *безувјетни пријелаз*, *безводна талина*, *безвртложно поље*, *бежична брзојавка*, *бежични пријенос слика* (све Д), *безуљна пумпа*, *бесконтактна измјена топлине*, *бешавна цијев*, *бешумна пумпа*, *бездимензијска температура*, *безводно уље* (све КРТ).

14. 3. Исто је тако могуће преобликовати генитив с приједлогом *изван*, што доказују већ потврђени термини с придјевима *изванбродски*: *изванбродски мотор* (← мотор изван брода), *изваневропски*: *изваневропска земља* (← земља изван Европе), *извансеријски*: *извансеријска производња* (← производња изван серије).

14. 4. Генитивна синтагма с приједлогом *против* остварује се као префиксално-суфиксални придјев с префиксом *проту-*: *боја против корозије* → *протукорозијска боја*, *средство против талога* → *протуталожно средство*, *средство против кварења* → *протукварно средство* (све Д), *смјеса против стварања леда* → *протуледна смјеса* (КРТ).

14. 5. Генитивни приједлог *између* не судјелује у придјевској творби. Умјесто њега у придјевским твореницама имамо префикс *међу-* који долази из инструменталне синтагме с приједлогом *међу*: *међумјесна (телефонска) централа*, *међународна фреквенција*, *међупланетарни простор*, *међуполни простор*, *међусабирничка (серјска) пригушница*, *међусистематска снага*, *међусобни капацитет*, *међуставна спрега*, *међузавојни пренапон*, *међузвездана енергија* (све Д). Непреобликовани термини могу имати обје синтагме: инструменталну с приједлогом *међу* и генитивну с приједлогом *између*, дакле каже се *спрега између сустава* и *спрега међу суставима*, *изолација између слојева* и *изолација међу слојевима*.

15. Од акузативних синтагми у терминологији су врло честе синтагме с приједлогом *на*, нпр. *испитивање на тлак*, *испитивање на влак*, односно *чамац на једро*, *пећ на дрво* (све Д), *сат на пијесак* (ЈУС).

⁶ У вези с тим усп. и чланак А. Менац, *О промјенама у значењу приједлога код*, *Језик*, под. 12, бр. 3, стр. 72—78.

15.1. У типу *испитивање на влак* заправо имамо скраћени израз умјесто *испитивање отпорности на влак*. Тај се термин може преобликовати у израз с придјевом, дакле у *влично испитивање* у складу с већ потврђеним *тлично испитивање*, *топлинско испитивање*, *ударно испитивање* (све Д).

15.2. У знатном броју термина акузатив с приједлогом на означаје погонско средство односно гориво, нпр. *чамац на мотор*, *чамац на пару*, *чамац на једро*, *чамац на весла*, *пећ на дрво*, *пећ на плин*, *пећ на уље*, *пећ на угљен*, *мотор на нафту*, *балон на зрак*. Од наведених термина с придјевом се употребљавају: *моторни чамац*, *парни чамац*, *плинска пећ* (све Д), *уљна пећ* (ЈУС). Могло би бити и *струјна пећ*, али није уобичајено. Остали термини остају с акузативном синтагмом из више разлога: из гласовно отежане творбе: *чамац на једро*, *чамац на весла*; због другог значења: *пећ на угљен* (*угљени* је градивни придјев). Остаје и *пећ на дрво*, унаточ томе што уз градивни придјев *дрвени* постоји и односни придјев *дрвни*: *дрвна индустрија*, *дрвни катран*, *дрвно уље*, гдје је, заправо, ријеч о посредној вези са значењем именице *дрво*.

16. Уз акузатив у вишечланим терминима врло често долази и приједлог за. Можемо разликовати два типа тих акузативних синтагми:

- а) тип *строј за писање* и
- б) тип *боца за плин*, *котач за аутомобил*.

У обје категорије приједлог за казује намјену, али је у првом типу истакнута радња и зато ту имамо глаголску именицу, док је у другом типу истакнут објект намјене, па тамо имамо опћу именицу.

16.1. И у једном и у другом типу акузативне синтагме углавном можемо преобликовати у придјев:

- а) *строј за писање* → *писаћи* *строј*,

б) *боца за плин* → *плинска* *боца*, *котач за аутомобил* → *аутомобилски* *котач*.

У типу а) придјев је мотивиран глаголом који је и у основи глаголске именице (*писати*), а у типу б) придјев је мотивиран именицом која означаје објект намјене (*боца*, *аутомобил*). За термин *плинска боца* полазна је синтагма *боца за плин*. (Друго је *боца плина*. Можемо имати *плинску боцу* а немати *боцу плина*.) За термин *аутомобилски котач* полазна синтагма може бити двојака: *котач за аутомобил*, кад означаје намјену, тј. дио за аутомобил, о чему управо говоримо и *котач аутомобила*, кад означаје дио аутомобила, тј. дио који је монтиран на аутомобил. Кад се жели јасно и прецизно изразити, онда треба употријебити приједложну синтагму. На тај се начин одмах зна је ли ријеч о намјени или о припадању.

16.2. У термину *нож за папир* (ЈУС) имамо заправо скраћени термин умјесто *нож за резање папира*. Будући да се у садржају именице *нож* већ налази садржај *резања*, *скраћивање* је природно и

оправдано. Синтагму за *папир* не можемо преобликовати у придјев *папирни* јер је то градивни придјев (мотивиран је градивном именицом) па не би ишло *папирни нож*, што би заправо значило 'нож од папира'. Исто тако умјесто *клијешта* за *мм* не можемо рећи *ммена клијешта*.

16.3. Ограничење за преоблику може бити и повијесно-семантичко: *комора за гашење* не може се преобликовати у *гасна комора* јер је то значење обиљежено. *Гасна комора* исто је што и *плинска комора*.

17. Локативне синтагме јављају се у вишечланим терминима са свим приједлозима који се иначе слажу с локативом: *наука о бојама, овисност о тлаку, уговор о издавању; окус по клору, отпор по дужини, плаћа по тарифи; чврстоћа при раскиду, рад при убрзању; магла при тлу; капацитет према земљи. изолација према маси; филм у боји, издање у свесцима, папир у котуру, отпорност према киселинама*⁷... (све Д).

Те се синтагме односе атрибутно према темељној именици и већина се не може преобликовати у придјев. Потврђени су само префиксално-суфиксални придјевии с префиксом *при-* који потјече од локативне синтагме с приједлогом *при* у мјесном значењу: *приградски промет, приморски бор, приземни канал* (све Д)...

18. Осим приједлога *међу*, који смо већ спомињали, у вишечланим терминима уз инструментал долазе приједлози *с*, *над* и *под*.

18.1. Инструменталне синтагме с приједлогом *с* доста су заступљене у терминологији: *боца с чепом* (Д), *чеп с навојем* (Д), *бетон с баријем* (ЈУС). Ријеч је овдје, заправо, о преобликованим односним реченицама *који, -а, -е има, односно садржи оно што именица значи*.

18.2. Инструменталне синтагме с приједлозима *над* и *под* нешто су рјеђе: *истраживање под водом* (ЈУС), *водич под струјом* (Д), *магла над градом* (ЈУС), *цјевовод над земљом* (ЈУС).

Кад се синтагмом *над* и *под* изричу увјети, односно околности, нап. *водич под струјом*, преоблика у придјев није уобичајена. А кад такве синтагме казују мјесто, преоблика је сасвим обична и честа, нпр. *подводно истраживање* (Д), *надземни цјевовод* (Д).

18.3. Док придједложни инструментал, нпр. *боца с кисиком* (ЈУС), не можемо преобликовати у придјев, вишечлани инструментал с истим приједлогом сасвим се лагано преобликује, и то у сло-

⁷ Уз неке придјеве, нпр. *отпоран, постојан*, односно именице од њих изведене, *отпорност, постојаност* сусрећу се различите синтагме: локативне (*отпоран на ватри, отпоран према ватри, отпоран при ватри*... *отпорност према корозији*); постојан *на ватри, постојан према корозији, постојаност на ватри*), акузативне (*отпоран на хладноћу, отпорност на зрачење*), генитивне (*постојан код зрачења, постојаност код температурних промјена*). За генитивну синтагму усп. биљешку 6. Будући да ово захтијева детаљније истраживање а уједно и прелази оквири овога рада, покушат ћемо то обрадити у неком другом прилогу.

жено-суфиксални придјев: *локомотива с двије фреквенције* → *двофреквенцијска локомотива* (Д), *мрежа с двије фазе* → *двофазна мрежа* (Д), *соба с два кревета* → *двокреветна соба*.

19. Да бисмо видјели како је све ово реализирано у пракси, промотрили смо доста фреквантан технички назив *строј* као темељну ријеч у вишечланом термину и запазили ово: превладавају термини с придјевском твореницом: *писаћи строј*, *писаћи краг*, *писаћи механизам*, *писаћи папир*, *писаћи прибор*, *писаћи стол* (све Д). Ријетко се налази одредница која није преобликована у придјевску твореницу а могуће ју је преобликовати, нпр. *строј за копирање* (Д) који може бити *копирни строј* или *строј за лакирање* (Д) који можемо преобликовати у *лакирни строј*, као што већ имамо потврђено *намотни строј* (Д) ← *строј за намотавање* или *обрадни строј* (Д) ← *строј за обраду*.

19.1. Уз именицу *строј* посебно су чести придјевци на *-аћи*: *писаћи*, *плетаћи*, *резаћи*, *сијаћи*, *слагаћи*, *шиваћи*, *улагаћи* умјесто глаголске именице на *-ње* с приједлогом *за* (за писање, за плетење, за резање, за сијање, за слагање, за шивање, за улагање). Ово је посве разумљиво јер је ријеч о строју који врши глаголску радњу или којим се врши глаголска радња, па као непреобликоване одреднице најчешће долазе глаголске именице с приједлогом *за*. А глаголске се именице доста лако замјењују суфиксалним придјевом, посебно именице на *-ирање* и именице на *-ање*. Прве добивају суфикс *-ни* на завршно основинско *р* (*копирни*, *лакирни*) а друге суфикс *-аћи*.

19.1.1. И сама глаголска именица која се даље не преобликује у придјев може бити покраћивање израза који се терминологије, нпр. *строј за везање новина у свезњеве* (Д, ЈУС) потврђен је и као *строј за усвезњавање новина* (Д, ЈУС).

19.1.2. Неки термини с придјевом на *-аћи* имају даљњу могућност преоблике у именицу, дакле у једночлани термин. У неким је та могућност употребно реализирана (*резаћи строј* → *резаћница*, *сијаћи строј* → *сијаћница*), а у неким је тек потенцијална, нпр. *пераћи строј* → *пераћница*.⁸ Тако уз *жетвени строј* имамо *жетелица* (обоје Д), али то већ излази из оквира истраживања овога рада.

20. Намеће се закључак: Код усустављивања термина од могућих вишечланих израза предност треба дати максимално скраћеном изразу. А то значи да преоблику одредница у вишечланом термину треба проводити гдје год је то могуће, водећи посебно рачуна о томе да не дође до по ма ка значења, што заправо значи — до двозначности. Ипак, једнозначност непреобликоване одреднице не смије бити запрека за преобликовање, односно језична инерција, јер назив постаје тек онда заиста прави термин кад је његов садржај не само опћенито употребно прихваћен него и максимално изразно сажет.

⁸ Усп. Е. Барић, *Замјена вишечланог назива строј за прање*, *Језик*, год. 28, бр. 3, Загреб 1982, стр. 77—80.

TRANSFORMATIONALLY DERIVED ADJECTIVES IN COMPLEX NOUN PHRASES

Summary

The modifying construction itself may consist of one word-noun *peći* like in *vrata peći* or it may be a complex noun phrase like *visokog tlaka* in *kotao visokog tlaka*. It may also be a prepositional phrase *na plin* in *štednjak na plin*. It is quite common for prepositional phrases to function as modifiers of larger constructions. The central purpose of this article is to investigate the possibilities of transforming the complex modifying structures into a modifying (premodifying) adjective. When a postmodifier is a single noun it can be easily transformed into a premodifying adjective except in the following cases: a) when the postmodifying noun is inflected for partitive genitive (*kutija kekša*), b) when the object is in genitive case and the noun functions as object is a mass noun (*bačač snijega*). Sometimes the constraint blocking this transformation may be conditioned by the phonetic shape of the postmodifying noun (*izolator mehanizma*). There are also other cases when this transformation is blocked.

As for the complex postmodifying structures the easiest to apply this transformation to are those containing such adjectives as *visok*, *nizak*, *tanak*, *uzak*, *cijel*, *dug*, or a number, into an adjective with a suffix added to its base. Among adjectival transforms one often finds adjective compounds containing adverbs *malo*, *puno*, *visoko* as well as the prefix *polu*.

Among the prepositional phrases the preposition combines with the nouns inflected for: genitive, accusative, locative and instrumental. The prepositional phrases containing the prepositions *bez*, *izvan*, *protiv* and *među* and followed by the noun inflected for genitive can be transformed into a premodifying adjective containing both the prefix and suffix as a result of the transformation applied to the prepositional phrase. The same thing happens when the locative noun is preceded by a preposition *pri* (in its literal meaning) as well as with the instrumental nouns preceded by *pod* and *nad*.

On the other hand adjectives containing suffixes are transformationally derived a) from genitive NPs preceded by *od* b) from accusative NPs preceded by *za* and *na*. There are, however, constraints to this transformational relationship since *kliješta za lim* cannot be transformed into *limena kliješta*, *komora za gašenje* into *gasna komora*.

The authors conclude that in usage those NPs containing premodifying adjectives are more frequently. There are cases when morphologically different phrases *kotač automobila* i *kotač za automobil*, which also differ in meaning, can be transformed into one adjectival premodifier-*automobilski* which neutralizes their respective differences. However, the final conclusion of this article is that the transformations for changing complex nominal or prepositional postmodifiers should be applied whenever it is possible, because the principle of structural compression favours adjectival premodifiers and because they seem to be more frequent in usage.